

“Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen” on ajatuksia herättävä teos, jonka tulisi kuulua jokaisen informaatiotutkijan tietovarantoon.

Pertti Vakkari

Elämää semiosfäärissä

Koivunen, Hannele: Kirjasto merkityksen tuottajana tietoyhteiskunnassa. Helsinki: Kirjastopalvelu, 1995.

Kirjastotieteen ja informatiikan tai informaatiotutkimuksen piirissä on 80-luvun lopulta lähtien esiintynyt erilaisia, usein hyvin katkelmallisia ja irrallisiksi jääviä virikkeitä, jotka tulevat tyypillisesti perinteisten humanististen tieteiden piiristä (esim. Benediktssonin, 1989, viittaukset hermeneutiikkaan, tai ne semioottispuhjaiset tarkastelut, joita Koivunen teoksessaan esittelee). Yhteistä näille on tietoisuus siitä, että kirjaston tai "informaatioprosessien" käsittämisessä tulisi olla läsnä inhimilliselle käytännölle erityiset ja ominaiset piirteet, mm. ja ehkä ylitse muiden inhimilliseen käytäntöön liittyvä intersubjektiivisuus. Tässä mielessä Koivusen työn voi liittää opinalan piirissä tunnistettavissa olevaan "uushumanistiseen" pyrkimykseen (vs. kirjastonhoitajuuden käytäntöön liittyvä "perihumanismi"; Black, 1995, kritisoi alan nykyistä itseymmärrystä sattuvasti kuvauksellaan "uusvokationalismista", jossa ytimenä on konkreettisen ja erityisen käytännön, ml. kirjastonhoitajan kasvatuksellisen ja kriittisen roolin häviäminen yleisten, siirrettävien ja hyvin "markkinoitavien" taitojen alle).

Kun kirjastoa pyritään käsittämään inhimillisen käytännön näkökulmasta, tarkastelu voi kohdentua ja on kohdentunut tyypillisesti joko itsensä *kirjaston käytäntöön* tai sitten kirjaston *käyttäjien käytäntöön*. Koivusen esittelemistä "semiotiikan kirjastosovellutuksista" edellistä tyypillisesti edustaa mm. omani kun taas jälkimmäiseen liittyisi esim. Kaarnisen tutkimus "historian tutkijasta laboratorioosaan".

Koivusella edellinen näkökulma, kirjaston oman käytännön käsittäminen, tulee esiin mm. lausumassa, jonka mukaan "Kirjaston keskeisin ominaisuus ja määrittäjä on aina ollut intertekstuaalisuus". Toisaalta intertekstuaalisuuteen liittyy Koivusen teoksen läpikäyvä juonne, kulttuurin Teksti ja tämän Tekstin erilaisuus eri aikoina, joka on lähes

laajimmin kirjaston kulttuuriseen kontekstiin viitattava teema teoksessa. Hieman stereotyyppisesti, menneitä aikoja ja varsinkin keskiaikaa leimaa Teksti hyvin isolla T:llä kun taas meillä on ehkä paremmin monia "tekstejä". En lainkaan epäile, etteikö keskiaikaa todella leimaisi hyvin tunnistettava Teksti, mutta siitä en ole varma, etteikö tosiasiassa meidänkin aikaamme leimaisi samankaltainen valtaa ilmentävä, näennäisestä moninaisuudesta huolimatta yhtenäinen ja ideologinen Teksti.

Korostuneesti kirjaston käytännön ymmärtämiseen Koivusella liittyy puhe "kirjaston kulttuurisesta metatekstistä", ts. – käyttäkseni omia mielimetaforiani – käsitys kirjastosta "puheena puheesta", kulttuurin intertekstuaalisuutta kokoavana ja tekstien diskurssista omalla erityisillä tavoillaan "puhuvana" tekstinä. Tätä kautta Koivusen kirjassa ymmärtyy mm. rooli, joka kirjastolla voisi olla – ja jota kirjastolle nykyisissä keskusteluissa usein esitetään – verkostuvan "informaatiotodellisuuden" solmukohtana *ja jäsentäjänä*. Tässä myös Blackin kaipaama – ja "uusvokationalismin" tukehduutava – kriittinen, kasvatuksellinen ja sisällöllinen rooli rehabiloituu.

Koivusen keskeisin, informaatiotutkimuksen valitsevien käsityksien suhteen poleeminen ja siksi samalla sekä kiistanalainen että ansiokas teesi liittyy kuitenkin kirjaston *käyttäjän käytännön* ymmärtämiseen. Perustava teoreettisen keskustelun teema alalla on ollut: "Kuinka tulisi käsittää tiedon tarve?". Tiedon tarve selvästi poikkeaa sellaisista tarpeista kuin nälkä tai eräät muut fysiologiset tarpeet mm. sen suhteen, että näistä jälkimmäisistä tarpeista poiketen tiedon tarve ei ole "tarpeessa olijan" selvästi tunnistettavissa eivätkä tarpeen tyydyttämisen keinot myöskään ole samalla tavoin ilmeisiä. Tyypillisesti tiedon tarpeen käsitettä sofistikoitaessa on korostunut yhtäältä, että se, jolla on tiedon tarve, ei tiedä mitä tarvitsee, tai tarvitsee nimenomaan sitä mitä ei tiedä (tarvitsevana) ja mitä ei siksi pysty spesifioimaan (esim. nk. kognitiivisen näkökulman ASK-konseptio). Toisaalta – itseasiassa hieman oudoksuttavallakin tavalla – tiedon tarve näyttäytyy tyypillisesti eräänlaisena katkoksenä normaalissa käytännössä (piirre, joka korostuu erityisesti mm. Koivusen kirjassaan esittelemässä "sense-making" -teoriassa). Oudoksuttava tämä jälkimmäinen piirre, tiedon tarpeen "romahdusluonne", on erityisesti, jos tiedon tarvetta ajatellaan motiivina, jonka puitteissa kirjastonkäyttö yleisesti olisi käsitettävissä. Oletan, että aktuaalisesta kirjastonkäytöstä suhteellisen pieni

osa olisi selvästi osoitettavissa liittyväksi tilanteisiin, joissa normaali käytäntö katkeaa johonkin tiedollista ratkaisua kaipaavaan ongelmaan.

Vallitsevista ajattelutavoista Koivunen irrottaa tuoteamalla, että itseasiassa ei pitäisi lainkaan puhua tiedon tarpeesta vaan *merkityksen tuottamisen tarpeesta*. Merkityksen tuottamisen tarpeeseen kiinteästi liittyy *semioottisen minuuden* käsite, käsitys ihmisestä risteävien merkitysjärjestelmien solmukohtana. Ko. käsitteessä korostuu erilaisten merkitysjärjestelmien moninaisuus, ristiriitaisuus ja jatkuva elävyyks. Tässä suhteessa se eroaa radikaalilla tavalla klassisen strukturalistisen semiologian tavasta nähdä merkitysten järjestelmät, erityisesti "sisällön muoto" (Hjelmslev 1961) muuttuvan ja elävän semioottisen prosessin "takana" olevana, tai tässä prosessissa manifestioituvana, suhteellisen pysyvänä komponenttina, johon tutkimus erityisesti suuntautuu. Toisaalta semioottinen minuus erilaisten merkitysjärjestelmien kohtaamispaikkana avautuu ehkä paremmin jos ensin on käytettävissä "arkaisena peruskonseptina" strukturalistinen sisällön muodon käsite. Tämä tekee käsitteittäväksi sen, että merkitys ja erityisesti sisältö voi eri yhteyksissä (eri semioottisissa järjestelmissä) strukturoitua erityisillä tavoilla, että "asiat" tai sisällöt eivät sinänsä ole mitään "Luojan luomaa" tai edes millään ongelmattomalla, yleispätevällä tavalla ihmisen kokemaan "ulkoiseen" todellisuuteen palautuvaa. Kieleen, tai kulttuuriin, kuuluvat paitsi erityiset ilmaisut myös erityiset sisällöt.

Semioottinen minuus merkitysjärjestelmien kohtaamispaikkana tuo kirjaston käsittämiseen sen intersubjektiiivisuuden momentin, johon alussa viitatin kytkiessäni Koivusen työn "uushumanismiin". Semioottisessa minuudessa kohtaavat merkitysjärjestelmät voivat olla osittain ihmisten sisäisiä, "ikiomia", mutta tyypillisesti myös siltoja, jotka ylittävät minuuden rajoja, ulottuvat yhteisen, kulttuurisen alueelle. Kirjaston käsittämisessä Koivusen esittämä konseptio tuntuu erityisen luontealta siksi, että kirjasto on tyypillisesti "semioottinen varasto", tai "merkitysten aarreaitta", paikka, jossa ihminen kohtaa kulttuurin yhteisiä merkitysjärjestelmiä. Ja kirjastonkäytön motiivina merkitysten luomisen tarve – vastakohtana tiedon tarpeelle – ei liity pelkästään normaalin käytännön katkaiseviin ongelmatilanteisiin vaan kuvaa paremminkin ihmisen jatkuvaa "henkistä elämää", tarvetta sisäiseen tapahtumiseen ja sitä ruokkiviin uusiin merkityksiin, oli sitten kyse instrumentaalaisesta "tiedosta", joka auttaa ratkaisemaan ongelmia, sivisty-

neestä käyvän sosiaalisen vuorovaikutuksen kannalta tarpeellisten oppineiden sanojen ja käsitteiden haltuunotosta, tai vaikkapa merkityksistä, jotka rakentavat ja virvoittavat ihmistä eroottisesti.

Koivunen ilmaisee kirjansa alussa vahvan luottamuksen lukijan kykyyn liikkua eteen avautuvassa assosiaatioavaruudessa sekä kykyyn nähdä asioiden välillä merkityksiä sekä luoda niiden välille omia merkityksiä. Näin annettua vapautta käyttäen tulkitsen hänen pääsanomakseen semioottiseen minuuteen ja merkityksen tuottamisen tarpeeseen kiteytyvän tiedontarveajattelun kritiikin. Se on nähdäkseni hyvin merkityksellinen ja ansiokas kriittinen huomautus niin alan tutkimuksen kuin ammatillisenkin itseyttämyksen keskeisen peruskonseptin, voisi sanoa, "ideologian" suhteen. Teoksessa on myös koottuna ensimmäisen kerran suomen kielellä näkökulmia, joita semiotiikka voisi kirjastoilmioiden ymmärtämiseen antaa. Tässä suhteessa kuitenkin olisi ehkä jotain saavutettu, jos kirjoittaja ei sittenkään olisi niin paljoa luottanut lukijan kykyihin. Nyt esimerkiksi erilaisten semioottisten metodien ja käsitysten esittelyt jäävät paikka paikoin varsin abstraktisiksi ja yleisluotoisiksi. Semiotiikan kirjastosovellutusten kytkeminen semiotiikan eri suuntausten esittämiseen olisi voinut luoda konkreettisuutta puolin ja toisin.

Vesa Suominen

Viitteet

- Benediktsson, D. (1989): Hermeneutics: dimensions toward LIS thinking. *Library and Information Science Research*, 1989, n:o 3, 210–234
- Black, A. (1995): Into the Linons' Den: a place for the new library history in the new vocationalist library and information studies curriculum. *Proceedings: the 1st British-Nordic LIS Conference, Copenhagen 22–24. May 1995, Copenhagen*. Ed.: Micheline Hancock-Bealieu, Nils Ole Pors. Copenhagen, 1995.
- Hjelmslev, L. (1961): *Prolegomena to a theory of language*. Madison, University of Wisconsin press, 1961.

Onneksi olkoon, J.Doc.!

Yksi alamme ehdottomista kärkejulkaisuista, *Journal of Documentation*, viettää tänä vuonna 50-vuotisjuhlaansa¹. Lehti ilmestyi ensimmäisen ker-